

การส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองในฤดูแล้ง¹

คำนำ

ถ้าพูดถึงเรื่องงานส่งเสริมการปลูกถั่วเหลือง หลายท่านอาจจะเห็นว่าก็คืองานส่งเสริมการเกษตรตามมาฯ เรื่องหนึ่ง แต่ในประเด็นที่จะกล่าวถึงนี้เป็นการยกกรณีของการส่งเสริมปลูกถั่วเหลือง มาเมินกรณีตัวอย่างเพื่อพิจารณา ในเรื่องของการถ่ายทอดเทคโนโลยี

มีได้หวังเพียงเพื่อประชาสัมพันธ์ผลงานส่งเสริมการเกษตร แต่หวังจะได้ให้มีการพิจารณาถึงขั้นตอนของ การส่งเสริมการเกษตร และยุทธวิธีในการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสัมมนา ในครั้งนี้

คงเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากสถาบันวิจัยไปยังเกษตรกร และรับปัญหาจาก เกษตรกรไปยังสถาบันวิจัยเป็นภารกิจหลักของงานส่งเสริมการเกษตร หรืออาจล่าวว่า นักส่งเสริมต้องสวมบทบาท ของผู้สอนและผู้ประสานงาน แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่และเกษตรกรในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นนักส่งเสริม จึงจำเป็นต้องสวมบทบาทของ การเป็นนักวิเคราะห์วิจัยและนักวางแผนด้วย การสวมบทบาทเป็นนักวิจัยมีได้หมายความว่า จะต้องไปท่องวิจัยเช่นเดียวกับนักวิจัย แต่เมื่อการรับเทคโนโลยีจากสถาบันวิจัยมาทดสอบศักยภาพความเหมาะสม ในพื้นที่ของตน ซึ่งก่อนจะมีการรับเทคโนโลยีที่คาดว่าจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพื้นที่และเกษตรกรมาทดสอบ เพื่อความแน่ใจอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในกรณีของงานส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองของจังหวัดชลบุรี แม้จะมีตัวอย่างที่ นักส่งเสริมได้สวมบทบาทของการเป็นนักวิเคราะห์วิจัย นักวางแผน นักประสานงาน รวมทั้งการเป็นครุjunที่ให้งาน ส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

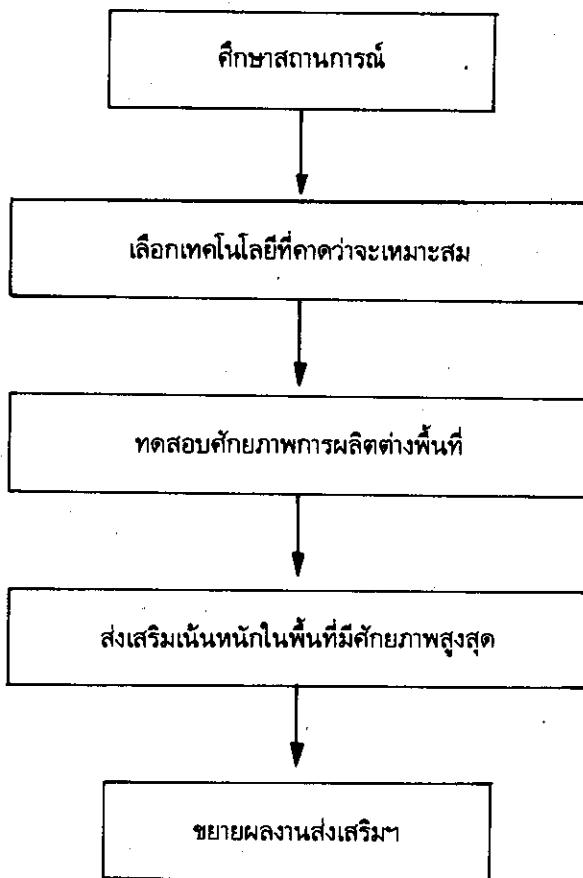
ขั้นตอนของการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองที่จะกล่าวต่อไปนี้อาจล่าช้าได้กว้าง ๆ เป็น 5 ขั้นตอนด้วยกันคือ (ตามภาพที่ 1)

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสถานการณ์

งานส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองฤดูแล้งของจังหวัดชลบุรีเริ่มขึ้นในปี 2526/2527 จากการวิเคราะห์สถานการณ์ การผลิตถั่วเหลืองในระดับประเทศ พบว่า มีปัญหาพอกล่าวได้ดังนี้

- ปริมาณการผลิตยังไม่เพียงพอ กับความต้องการใช้ภายในประเทศ ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ซึ่งส่งผลให้ ต้นทุนการผลิตต่อกรัมค่อนข้างสูง
- การผลิตส่วนใหญ่จะผลิตในช่วงฤดูฝน ผลผลิตมีมากแต่คุณภาพต่ำเนื่องจากฤดูฝนในขณะเดียวกันการ ผลิตในฤดูแล้งให้คุณภาพแย่ลงกว่า แต่มีการผลิตน้อย ไม่เพียงพอ กับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมที่ค่อนข้าง สม่ำเสมอตลอดทั้งปี

¹ ทัศนีย์ เพ็ญสุภา นักวิชาการเกษตร 6 สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.ชลบุรี

รูปที่ 1 แสดงขั้นตอนของงานส่งเสริมการปลูกถั่วเหลือง

และในขณะเดียวกัน กรมส่งเสริมการเกษตรก็มีนโยบายที่จะเพิ่มผลผลิตถั่วเหลือง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ลักษณะคือ

1. ในจังหวัดที่ปลูกถั่วเหลืองอยู่แล้ว ให้ปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้นเพื่อสามารถเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นกว่าเดิม
2. ดำเนินการขยายการปลูกถั่วเหลืองไปในจังหวัดที่ไม่เคยปลูกถั่วเหลืองมาก่อน โดยการทดสอบศักยภาพ การผลิตของแต่ละพื้นที่ก่อนการส่งเสริมเพิ่มผลผลิตต่อไป

ด้วยอัตราผลิตต่อหécตาร์ของจังหวัดขอนแก่น ก็พบว่าจังหวัดขอนแก่นมีการปลูกถั่วเหลืองมากกว่า 10 ปี ส่วนใหญ่เป็นการปลูกป้ายแผ่นในเขตป่าดงล้าน ซึ่งดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง พื้นที่ปลูกในปี 2520 มีเพียง 1,720 ไร่ และพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่เป็นการเพิ่มพื้นที่ในถัดไป (ตารางที่ 1) ในขณะเดียวกันก็ได้พิจารณาถึงศักยภาพของเขตป่าดงล้านซึ่งมีอยู่ในจังหวัดขอนแก่นกว่า 2 แสนไร่ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการผลิตข้าว หัวในถัดไป และทุ่นแล้ง และนับวันการผลิตข้าวที่เริ่มมีปัญหาในเรื่องการใช้น้ำในปริมาณที่มากและราคาต่ำ

ตารางที่ 1 แสดงพื้นที่ปลูกถั่วเหลืองในจังหวัดขอนแก่น

ปี	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	รวม (ไร่)
2520	-	1,720	1,720
2521	-	7,342	7,342
2522	-	649	649
2523	-	5,126	5,126
2524	-	11,425	11,425
2525	-	8,400	8,400
2526	-	17,769	17,769
2527	880	25,112	25,992
2528	570	21,445	22,015
2529	2,490	39,478	41,968
2530	12,706	44,930	57,636
2531	37,213	-	-

หมายเหตุ : พื้นที่ที่ปรากฏเป็นพื้นที่ทั้งในเขตโครงการและนอกเขตโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกเทคโนโลยี

เมื่อได้มีการศึกษาสถานการณ์ศักยภาพและข้อจำกัดต่างๆ แล้ว นักส่งเสริมต้องสำรวจบทบาทของนักประสานงานโดยมีการประสานงานกับกรมวิชาการเกษตรในการเลือกเทคโนโลยีซึ่งได้พิจารณาแล้วเห็นว่า จังหวัดขอนแก่นมีศักยภาพที่จะผลิตถั่วเหลืองในถัดไปในเขตป่าดงล้านได้ ซึ่งได้เริ่มจัดให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากนักวิจัยไปยังนักส่งเสริม โดยการจัดอบรมเกษตรกรตำบล

ขั้นตอนที่ 3 การทดสอบศักยภาพต่างพื้นที่

เมื่อได้มีการจัดอบรมเกษตรกรตำบลแล้วจึงได้ประสานงานกับกรมวิชาการเกษตรและภาคเอกชน เพื่อร่วมในการทดสอบศักยภาพต่างพื้นที่ ซึ่งได้ดำเนินการทดลองในเขตป่าดงล้านอย่างต่อเนื่อง 4 อำเภอ 9 ตำบล 17 หมู่บ้าน พื้นที่ 880 ไร่ เกษตรกรร่วมโครงการ 112 ราย ก่อนดำเนินการปลูกก็มีการจัดอบรมเกษตรกรผู้ร่วมโครงการซึ่งผลการทดสอบพบว่าจุดที่มีศักยภาพสูงสุดคือ บ้านท่ออม ตำบลสำราญ อ่าเภอเมืองของแก่น ซึ่งอยู่ในเขต

ชลประทานหนองหวาย (ตามตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบการปลูกถั่วเหลืองฤดูแล้งปี 2526/2527

จุดดำเนินการ	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)
บ้านท่อน ต.ส่าราญ อ.เมือง	290
บ้านโคก ต.ส่าราญ อ.เมือง	183.75
บ้านหนองเมัญ ต.ส่าเร็ง อ.เมือง	103.75
บ้านหนองบังตีหมี ต.ท่าพระ อ.เมือง	80
บ้านโคงกลาง ต.กุดกวาง อ.หนองเรือ	67.25
บ้านดงเด้อ ต.สะอะด อ.น้ำพอง	66.6
บ้านโนนดงมัน ต.สะอะด อ.น้ำพอง	38.6
บ้านสะอะด ต.เมืองเก่า อ.เมือง	36.6
บ้านนาดี ต.สะอะด อ.น้ำพอง	72.03

คงมีบางท่านสงสัยว่าทำไมต้องดึงภาคเอกชนมาร่วมในการทดสอบด้วย เพราะการทดสอบในครั้งนี้เป็นก้าวแรกของการขยายผลงานส่งเสริม และเมื่อหัวใจขยายผลก็ต้องกำจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้น เช่น การขาดปัจจัยการผลิต และการขายผลผลิต ซึ่งภัยเอกสารโดยบริษัทพูลผล ให้ยืมyleดพันธุ์ รับซื้อผลผลิตในราคากลาง และกรมวิชาการเกษตรให้ความมั่นใจในเทคโนโลยี

ขั้นตอนที่ 4 การส่งเสริมเน้นหนักในเขตที่มีศักยภาพสูงสุด

เมื่อผลการทดสอบพบว่า บ้านท่อน ต.ส่าราญ มีศักยภาพในการผลิตสูงสุดที่ในด้านพื้นที่และศักยภาพทรัพยากรด จึงมีการส่งเสริมเน้นหนักกลับไปในจุดนี้ จำนวน 300 ไร่ เกษตรกรร่วมโครงการ 40 ราย เป้าหมายของการดำเนินงานในชั้นตอนนี้คือ เมินการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรเข้าร่วงค่ายที่มีศักยภาพพื้นที่คล้ายกัน ได้ยอมรับเทคโนโลยีและปฏิบัติตามในปีต่อไป วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ในหลายรูปแบบ เริ่มด้วยการจัดอบรมเกษตรกรที่จะร่วมโครงการ การจัดวันสาขานำเกษตรกรเข้าร่วงค่ายมากขึ้น การจัดนิทรรศการแข่งขันและประกวด รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชน การถ่ายทอดความรู้ เน้นการให้เกษตรกรสอนเกษตรกร ผลการดำเนินงานในปีนี้พบว่า เกษตรกรสามารถผลิตถั่วเหลืองได้สูงสุด 440 กก./ไร่ (ตามตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงผลผลิตเฉลี่ยของการผลิตถั่วเหลืองในฤดูแล้งปี 2527/28

ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	จำนวนเกษตรกร (ราย)	ร้อยละ
200	2	5.5
200-250	6	16.7
251-300	20	55.6
301-350	7	19.4
351-400	-	-
401-450	1	2.8
ค่าเฉลี่ย 267.2	36 ราย	100

ขั้นตอนที่ 5 การขยายผลงานส่งเสริม

ขั้นตอนการขยายผลนี้ เป็นการดำเนินงานที่ต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา แต่ขยายไปยังพื้นที่อื่นที่มีศักยภาพคล้าย

กันและได้เตรียมเกษตรกร โดยการกระตุ้นให้เกิดความสนใจ น้ำมานำงานวันสาขิตดูแปลงที่ให้ผลดี และรับความรู้ จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมในจุดเน้นหักหรือการขยายผลก็ตาม เรื่องการตลาด เป็นเรื่องสำคัญที่จะให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจว่า

เมื่อผลิตแล้วสามารถจำหน่ายได้ถูกและคุ้มค่า การร่วมมือกับภาคเอกชนจะมีความจำเป็นในทุกขั้นตอน

การดำเนินงานขยายผลการส่งเสริม การปลูกถั่วเหลืองฤดูแล้งเริ่มขยายผลในปี 2528/2529 โดยดำเนินการ ในพื้นที่ 1,862 ไร่ เกษตรกรร่วมโครงการ 427 รายใน 46 หมู่บ้าน 6 อำเภอ ผลการส่งเสริมในปี 2528/2529 สรุปจาก การสัมภาษณ์เกษตรกร 84 ราย หรือร้อยละ 20 ของเกษตรกรที่ร่วมโครงการบวก สามารถผลิตได้สูงสุด 305.13 กก./ไร่ และเฉลี่ยทั้งโครงการผลิตได้ 245.4 กก./ไร่ ในปี 2529/2530 ดำเนินการในพื้นที่ 12,706 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 247 กก./ไร่ สำหรับในฤดูแล้งปีนี้ ดำเนินการให้พื้นที่ 37,213 ไร่ คาดว่าจะให้ผลผลิตเฉลี่ย 250 กก./ไร่ สำหรับการใช้เทคโนโลยีที่ต้องการปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ซึ่งในระยะแรกเป็นการทดสอบสอดส่องเสริมในพื้นที่แคบ การใช้เทคโนโลยีที่ประณีต เพื่อให้เกิดผลผลิตสูงสุดเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่มีการขยายพื้นที่มากขึ้น จึงมีการส่งเสริมให้ใช้เครื่องปัลอก เครื่องนวดเพิ่มขึ้น เพื่อสามารถปัลอกได้ทันเวลา

การดำเนินการในลักษณะขยายผล จังหวัดได้พยายามสร้างระบบการผลิตที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ เพราะในปีที่ผ่านมา ทางราชการได้ใช้โครงการแลกเปลี่ยนพันธุ์ถั่วเหลืองสนับสนุนการขยายพื้นที่ดำเนินการ มาโดยตลอด ระบบการพึ่งตนเอง ก็คือ

1. การสร้างแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยประสานงานกับศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 17 จัดทำแปลงขยายพันธุ์ ซึ่งผล ที่ได้ออกเหนือจากการผลิตเมล็ดพันธุ์จะนำไปในท้องถิ่นแล้วยังเป็นการสอนให้เกษตรกรรู้จักวิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ไว้ปัลอกในปีต่อไป โดยไม่ต้องพึ่งพาจากทางราชการ

2. เมื่อมีการขยายพื้นที่ปัลูกามากขึ้น การตลาดเป็นเรื่องที่สำคัญกับเกษตรกรจังหวัดให้ความสำคัญ โดยประชา- สัมพันธ์ให้เอกชนหลาย ๆ บริษัทมารับซื้อถั่วเหลือง จึงไม่ทำให้เกิดระบบผูกขาด เกษตรกรสามารถขายถั่วเหลืองได้ ราคาสูงขึ้น

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า การทำงานส่งเสริมหากจะให้เกิดผลสำเร็จ นักส่งเสริมจะต้องสุมบทบาทของความ เป็นนักวิเคราะห์วิจัย นักวางแผน นักประสานงาน และการเป็นครุ และการวางแผนการผลิต หากจะให้เกิดผลเป็น รูปธรรมมากยิ่งขึ้น ต้องมีเครื่องมือที่พอเพียงทั้งในแบงปั้นจัยการผลิต และการตลาด และประการสุดท้ายก็คือ การ ดำเนินงานส่งเสริมต้องทำอย่างเป็นขั้นตอนและมีแผนที่รัดกุมและต่อเนื่อง บางครั้งอาจต้องใช้เวลามาก แต่ก็ได้ผล คุ้มค่ามิใช่หรือ